

Slovenská poézia po roku 1945

Po roku 1945 sa v sl. poézii obnovil **pluralitný model** medzivojnovnej poézie. Vrcholila tvorba básnikov: J. Jesenského, J. Smreka, L. Novomeského, tvorba nadrealistov a katolíckej moderny.

Po roku 1948 sa **socialistický realizmus** stal jedinou záväznou umeleckou metódou a degradoval poéziu za služobníčku politického režimu.

V 60. rokoch nastalo tvorivé uvoľnenie, ktoré priviedlo poéziu na cestu modernosti, prekonal schematizmus najmä tvorbou **M. Váleka** a **M. Rúfusa** zbierkami *Až dozrieme* (Rúfus) a *Dotyky* (Válek). Ich poézia vyzdvihovala človeka ako neopakovateľnú bytosť a hľadala nové výrazové a tematické možnosti.

Poetika M. Rúfusa vychádzala z tradície a inšpirovala sa ľud. slovesnosťou, poetika M. Váleka bola blízka modernému človeku.

V roku 1958 vznikla Trnavská skupina, ktorá odmietala tradíciu a konvenciu, proklamovala požiadavku zmyslovej konkrétnosti, experimentu, dôraz na metaforu, nadväzovala na svetové reťazenie predstáv, pestrosť významov. **Konkretisti – expresívni senzualisti** kládli dôraz na sugestívnosť, metaforiku, reťazenie, predstáv, pestrosť významov. Neskôr sa jednotlivci tejto skupiny názorovo rozišli. (J. Stacho, L. Feldek, J. Odruš, J. Mihalkovič, J. Šimonovič.)

V 60. rokoch v časopise Mladá Tvorba vyšiel manifest mladých autorov – Ivana Laučíka, Ivana Štrpku, Petra Repku – pod názvom ***Prednosti trojnohých slávikov***, a tak sa sformovala skupina básnikov pod názvom **Osamelí bežci**.

Manifest bol napísaný veľmi obrazne a pôsobil provokatívne. Odmietal oficiálne hodnoty a celú básnickú tradíciu, uznávaný bol len M. Válek a konkretisti. Manifest odmietal zasahovanie ideológie do literatúry a protestoval proti spoločenskému pokrytectvu. **Osamelí bežci mali novú a originálnu poetiku**, boli odlišiteľní jeden od druhého, **poéziu** chápali ako ničím **nehatené seba vyjadrenie**, ktoré treba vysvetľovať len v jeho vlastnom systéme. Prispeli k rozvoju a diferenciacii súčasnej slovenskej poézie.

V druhej polovici 60. rokov nastalo tvorivé uvoľnenie a poézia mala väčšie možnosti tvorivého rozvoja. Do literatúry vstupujú básnici Mikuláš Kováč, Ján Buzássy, Lýdia Vadkerti-Gavorníková, Kamil Peteraj, Štefan Strážay, Št. Moravčík a i.

Po roku 1968 v čase konsolidácie sa niektorí autori prispôbovali požiadavke angažovanosti a deklarácii spoločenského optimizmu a socializmu. Tieto snahy podporoval V. Mihálik svojou „básnickou školou“ v prílohe Nového slova. Napriek ideologickým tlakom vyšli z tejto školy očividné básnické talenty D. Hevier a Ján Švantner.

V 80. rokoch, ale najmä po roku 1989 je poézia pluralitná a slobodne sa rozvíjajúci celok, v ktorom pôsobia básnici rôznych typov, prúdov a zameraní.

Periodizácia:

1945 – 1950	Ide o pokus o dosiahnutie demokratického Modelu literatúry
1951 – 1955	Umrtnutie lit., nástup komunizmu, vznik schematizmu
1956 – 1970	Pokus o zdokonalenie socialistického realizmu, vznik avantgardy, prvé ohlasy postmoderny
1971 – 1975	Totalitná lit., vyvrcholenie schematizmu
1976 – 1989	Vznik alternatívnych programov, vznik 77 nástup postmoderny
1990 –	Dochádza k definitívnemu zúčtovaniu s bývalým režimom, otvorenie literatúry a kladenie nových východísk

Ján Kostra

- Predstaviteľ *staršej generácie básnikov*, študoval architektúru v Prahe, šéfredaktor Kultúrneho života, národný umelec.
- Prvé básne publikoval časopisecky: Svojeť, Mladé Slovensko, Elán

Básnická tvorba:

Blízky mu bol *český poetizmus* (J. Wolker, J. Seifert), ale aj L. Novomeský, J. Smrek. Námetmi sa vracal k detstvu, k domovu, ústredné sa stali ľúbostné motívy, aktuálne sociálne problémy a témy, osobné zážitky. *Poetizuje si videnie sveta, života a skutočnosti*.

Bás. Zbierka – **Hniezda** (1937), stopy poetizmu a symbolizmu, motívy bezstarostného detstva, domova a ženy, je citlivý lyrik s vyvinutým zmyslom pre krásu.

Moja rodná – motívy rodnej dediny, detstva, spomienky na matku a prvé lásky.

V oboch zbierkach úvodné básne *Samohlásky* (v prvej) a *Moja rodná* (druhej) sú emblémové básne J. Kostru t.j. najviac sú spojené s básnikovým menom a jeho poéziou. V zbierke *Moja rodná* odsúdil fašizmus a vojnu básňami: *Nočný pochod, Demobilizácia, Nie*.

Po 2. sv. vojne mu vyšli zbierky: **Ozubený čas, Puknutá váza, Všetko je dobre tak** – sklony k smútku, tragika doby a odsúdenie vojny.

Ave Eva – lyrická poéma, najkrajšia filozoficky najucelenejšia, s nádychom erotiky. Je to ľúbostné vyznanie básnika k žene, oslava ženstva ako životodarného princípu, vyzdvihuje ženu, jej ľudský a životný údel, inšpiruje sa jej krásou, materstvom a zrelosťou. Obsahuje 39 osemveršových slôh, každá je samostatným významovým celkom. Počiatočná zmyslosť prerastá do básnických úvah, žena sa stáva abstraktnejšia, až sa mení na mýtus ženstva, veľký stimul pre život.

J. Kostra podľahol dobe a zbierky: *Javorový list, Za ten máj, Na Stalina boli poplatené politickému režimu*.

Bás. Zb. **Šípky a slnečnice, Báseň, dielo tvoje** nadväzujú na tvorbu pred rokom 1948. Obsahujú prírodnú a intímnu lyriku, využíva svoje výtvarné cítenie, je básnikom maliarom, oslobodzuje poéziu od spoločenských potrieb a politického schematizmu, poézia má mať hlboké ľudské, myšlienkové a mravné posolstvo. Prijíma fakt, že kritika neprijme zmenu jeho lyriky.

Každý deň a Len tak sú zbierky, ktoré predstavujú **vrchol jeho tvorby**. Prvá je výkrikom básnika, ktorý túži po ľudskosti, humanite, blízkosti a ľudskom teple v každodennom živote, nenávidí pokrytectvo a egoizmus, vyzdvihuje pravdu a krásu. V druhej si nevie predstaviť život bez poézie, vyjadruje v nej celú svoju životnú múdrosť.

Jeho poézia je zrozumiteľná, síce málo experimentálna, zachováva si tradičný charakter, je kultivovaná a básnicky čistá, prepracovaná, s perfektným veršom, s vyváženou architektúrou básne, nazývame ho aj „*nový klasicista*“.

J. Kostra sa venoval prekladom Baudelaira, Villona, Goetheho, Gorkého, prebásnil do súčasnej slovenčiny Hollého Selanky.

K básnikom staršej generácie patrili:

Pavol Horov, Adrej Plávka, Ivan Kupec, Vojtech Mihálik

Ľubomír Feldek (1936)

- člen *Trnavskej skupiny*
- využíva všetky formy – sonet, ódu, pieseň, karikatúry, šansón
- majster básnickej skratky
- je kultivovaným človekom
- strieda poéziu s prózou
- zachytáva vzťah muža a ženy

bás. Zb.:

- Jediný slaný domov – 1961 – 1. debut
- Kriedový kruh
- Paracelsus
- Dvaja okolo stola
- Poznámky na epos – erotická hravosť – experimenty

Pre deti:

- Modrá a zelená kniha rozprávok
- Bábkové hry
- Botafogo – v čižmách

Div. hry

- Tete na zjedenie
- Prebásnil Slávy dcéru do súčasnej slovenčiny

Poppoézia

- piesňové texty povýšené na umenie
- Boris Filan
  - Elán
  - Zb. Textov: *Túlavý psík*
  - Nie sme zlí
- Kamil Peteraj - jediný neopustil Gombitovú
  - *Bosá láska*
  - *Poptexty*
- Ján Štrasser – muzikál *Sirény z predmestia*

Ján Stacho

- ***bol najvýznamnejšou osobnosťou skupiny konkretistov***
- vyštudoval medicínu, redaktor Slovenského spisovateľa, kultúrny atašé v Indii, šéfredaktor Revue svetovej literatúry
- 1973 – po autohavárii na invalidnom vozíku

Básnická tvorba:

- jeho poézia bola reakciou na rozpory v spoločnosti v 60. rokoch
- blízky mu je ***mystizmus***, ktorý mu pomáha vysloviť ťažko vysloviteľné a vnímateľné
- do básní vnáša ***senzibilitu*** (citovosť), ktorú občas zakrýva ***cynizmom a tvrdosťou***
- veľký význam má pre neho ***metafora***, ktorá robí jeho básne málo zrozumiteľné
- je pribojný v presadzovaní ***neskrotnej až provokatívnej erotiky*** a v popieraní mravných hodnôt
- využíval ***vol'ný verš***
- Venoval sa prekladom – J. A. Rimbaud (Opitá loď)

Básnická zb.: Svadobná cesta (1961)

Dvojramenné čisté telo (1964)

Apokryfy (1969) – erotické motívy spája so životom a smrťou, je excentrická

Zážehy (1967)

V posledných troch zbierkach rozvinul svoje vlastné poetické princípy, základný stavebný kameň je metafora a typická stachovská symbolika: telo, oheň, plameň, svieca, voda, prach... Mnohé básne majú rituálny, obradový charakter.

Po autohavárii je jeho poézia *zrozumiteľnejšia, komunikatívnejšia*, využíva klasický verš, je poznačená zápasom o prosté ľudské šťastie, holý život, na život sa díva cez poznanie smrti. Túži sa vrátiť do života, prekonať samotu, nájsť vzťah k ľuďom. Je v nej veľa *nostalgie, smútku, rezignácie*, vedomie smrti ho núti vidieť svet v iných podobách.

Básnická zb. – **Z prežitého dňa** (Óda na palicu, Po bezvedomí)

Konkretisti: Jozef Mihalovič, Ľudovít Feldek, Ján Šimonovič – najrozsiahlejší konkretista, Ján Ondruš

Miroslav Válek (1927 – 1991)

- *básnik mesta, vzdelaného človeka*, problém inteligencie
- literárne začal tvoriť v povojnových rokoch, bol očividný bás. Talent, vychádzal z Wolkra, Kraska a svetových poetov, od počiatku bol umelecky a štýlovo vyhranený, šiel vlastnou cestou
- Šéfredaktor Mladej tvorby a mesačníka Romboid, predseda Zväzu slov. Spisovateľov, polit. Aktívny v komunistickej strane a štátnych funkciách, minister kultúry SSR

1959 prvotina: **Dotyky**

- využíva reč súčasného človeka, rozpráva o ľud. malých a veľkých citoch a každodenných problémoch. Je to vykryštalizovaná zb., ktorá znesie aj najprísnejšie kritériá
- odkrýva svet súčasného človeka, vyjadruje sa jemu vlastnou rečou, je konkrétny, zmyslový, prevažujú básne o láske, ktorú chápe ako zložitý ľudský cit

Válekova lyrika je melancholická, má vlastnú originálnu metaforiku, jeho texty sú viacrozmerné a viacvýznamové. Zachytáva aj 2. sv. Vojnu, ktorú stvárňuje novým spôsobom, pokúša sa definovať sám seba ako básnika a vysloviť svoje poslanie tvorcu.

1961 – **Prít'azlivosť**

- obsahuje úvahové básne o osamelosti človeka, konfrontuje svet jedinca so svetom spoločnosti, básne sú citovo pôsobiace, básne majú epické jadro (Vzducholoď, Robinson) – sú to *mikropříbehy*, navrstvuje na seba básnické obrazy, ktoré nemožno jednoznačne vyložiť.
- *Domov sú ruky, na ktorých smieš plakať* – najznámejšia báseň o 2. sv. Vojne, cez tragédiu „trinásťročnej lásky“ odsúdil fašizmus a vojnové zabíjanie.
- Kombinuje verš s úsekmi napísanými prózou

1963 – **Nepokoj**

- bás. Zb. V ktorej prehľbil túto tvorivú metódu.
- Život nepoetizuje, ale problematizuje, je ironický, sarkastický a skeptický, bojuje proti pretvárke, zrade, ztročeniu v akejkoľvek podobe / Zabíjanie králikov /, sústreďuje sa na problému ľud. Vnútra s túžbou po seba zdokonalení, rozoberá otázky smrteľnosti človeka

1965 – **Milovanie v husej koži**

- dosiahol v nej *umelecký vrchol* a dotiahol umelecké zámery do konca
- prepája intímnu problematiku človeka so spoločenským rozmerom, svet vidí nekompromisne, *pozoruje rozporuplnosť súčasného sveta*
- využíva typ básne – pásmo, lebo mu dáva lepšie možnosti vyjadrenia sa
- zbierka je poznamenaná skutočnosťou, človek sa podľa neho pohybuje medzi dvoma pólmi: víťazstvom a porážkou, zúfalstvom a slávou

- uvažuje o smrti ako o duševnom zániku
- v niektorých textoch reaguje na konkrétne spoločenské a politické udalosti: zavraždenie J. F. Kennedyho – *Skaza Titanicu*

1976 – Slovo

- zbierka jednoduchých politických agitiek
- slovo je konkrétnou zbraňou proti vykorisťovaniu, neľudskosti, je básnikom aj politikom v jednej osobe
- venoval ju komunistickej strane

Bás. Cyklus: **Z vody** – intímna lyrika

Zaslúžil sa o rozvoj modernej bás. Tvorby pre deti: *Veľká cestovná horúčka pre malých a veľkých, Do tramtárie*

Milan Rúfus (1928)

Jeho literárne dielo je veľmi bohaté, jeho poéziu preložili do mnohých jazykov. Vyštudoval slovenčinu a dejepis na FFUK v Bratislave, pracoval ako vysokoškolský učiteľ literatúry.

Prvé básne uverejnil v časopise Prameň a Borba, vzbudil veľkú pozornosť

Básnická tvorba:

- patrí k **smutným básnikom**, jeho poézia "nepodnecovala radostnú socialistickú dobu", čo mu bolo vyčítané

jeho smútok vychádzal z *ľudskosti*, ktorá bola v ňom

- **jeho poézia je svieža a silná, zaoberá sa výlučne svojím mravným postojom k svetu,**

k spoločnosti, k sebe samému, je veľmi originálny, prekvapujúci, pôsobivý

- reflexívna lyrika

- metaforu vedie ako zlatú niť celou básňou a tak umocňuje svoju výpoveď

- príznačné pre jeho tvorbu sú **biblické motívy**

- jeho básne majú **rustikálny charakter**, je spätý s myslením ľudového človeka

- spojené s Liptovom a dedinským ľudom

Až dozrieme - prvotina, zrelý básnik, estetické nóvum

Zachytáva rôznu tematiku: vzťah k rodičom, k domovu, motívy 2. svetovej vojny, aktuálne politické problémy - vojna v Kórei, Francúzsku - vietnamská vojna - básne:

Rakvy z Vietnamu

Monológ v Lazarete - o vojne píše tak, že zobrazuje vnútorné prežívanie utrpenia lyrického subjektu

Báseň **Ľudstvo** - vyjadruje zovšeobecnené posolstvo o živote človeka, o osude ľudstva

- Ľudia nedozreli natoľko, aby sme boli schopní vytvoriť spravodlivú spoločnosť

1969 – Triptych – výber básní

- vyjadruje sa k univerzálnym problémom ľudského jestvovania, pomínutelnosťou človeka, zrodom a smrťou, vzburou jednotlivca proti nepriaznivému osudu **Kontemplácia**

1974 – Chlapec maľuje dúhu

- básne písal v 50. rokoch, ale nevyhovovali schematickým predstavám socialistickej poézie a preto vyšli až pred nedávnom

Zvony

- typické rúfusovské témy, zobrazuje prostého človeka práce, zápasiaceho s každodenným údelom

- detstvo chápe ako určujúci faktor v našom živote, hovorí o ľudskej bolesti vylývajúcej zo straty blízkeho človeka

Stôl chudobných – nadväzuje na predchádzajúcu

- spolupráca so slovenským výtvarníkmi – báseň – pásmo – **Ľudia v horách** (nerýmovaná), zbierka Kolíska – spolupráca s fotografom Martinom Martinčekom
- **Hľadanie obrazu** – básne, ktoré zložil na obrazy Miloša Bazovského
- **Hudba tvarov** – spätá s dielom Ľ. Fullu – analyzuje podstatu krásu a zamýšľania sa nad jej významom v živote človeka

Kniha rozprávok – inšpirovaný Dobšinským a jeho slovenskými povestami, svojou chorou dcérou, vyzdvihuje etiku slabých a nemajetných, znaky ľudovej slovesnosti

Sobotné večery – podobne, + spomienky na vlastné detstvo na Liptove.

Tvorba pre deti: Mechúrik a Koščúrik, Medovníkový domček, knihy veršov – Modlitbičky, Lupienky, Zvieratníček – majster rýmovaného verša
Eseje: Štyri epištoly k ľuďom – svojský výklad vlastnej tvorby